

GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL: KTO MYSLÍ ABSTRAKTNE?

Hegelov krátky článok *Kto myslí abstraktne?* zďaleka nepatrí medzi jeho najznámejšie práce. Odlahčený a humorom sršiaci štýl, akým je tento článok napísaný, sotva niečím pripomína notorickú zložitosť a temnosť syntaktických i sémantických štruktúr Fenomenológie ducha či Vedy o logike. Jeho obsah však nesie jasné stopy autora spomínaných diel. Na bežných a ľahko zrozumiteľných situáciách zo života (vtedajšej doby) predkladá svoj názor na to, čo znamená myslieť abstraktne, resp. konkrétne. Popri tom kriticky a s iróniou poukazuje na rozporuplné postoje ľudí k filozofii ako istému typu „abstraktného“ myslenia, ktoré by – podľa Hegela – v skutočnosti malo byť tým najkonkrétnejším myslením, aké len môže byť, pretože uchopuje veci vo všetkých ich vzájomných vzťahoch a súvislostiach, t. j. doslova tak, ako sú navzájom „zrastené“ (z lat. *concrescere* = *zrastať*).

Presné miesto, čas a okolnosti vzniku tejto eseje boli dlho neobjasnené (a sčasti je to tak doteraz). Niektorí editori Hegelových prác v 19. storočí a v prvej polovici 20. storočia ju zaraďovali do jeho tzv. „berlínskeho obdobia“ (1818 – 1831). Hegelov prvý životopisec K. Rosenkranz hovorí, že Hegel ňou chcel „pobaviť spoločnosť“, a uvádza ju ako dôkaz toho, ako si Hegel osvojil „berlínske spôsoby“. Ďalší významný vydavateľ Hermann Glockner ju zaradil do 20. zväzku svojej edície Hegelových Werke (1930), ktorý je nazvaný *Vermischte Schriften aus der Berliner Zeit* (Rozličné spisy z berlínskeho obdobia). Dáva ju do súvislosti s tromi ďalšími fejtónmi, ktoré podľa neho Hegel napísal pre miestne noviny v neskoršom berlínskom období. Napriek tomuto tvrdeniu však pripúšťa, že nevie, kde presne bola publikovaná. Neskôr sa predpokladalo, že článok bol napísaný oveľa skôr, s najväčšou pravdepodobnosťou v roku 1807 alebo 1808. To by znamenalo, že miestom jeho vzniku je buď Jena (kde Hegel v rokoch 1801 – 1807 pôsobil na univerzite), Bamberg (tu pracoval v roku 1807 ako redaktor miestnych novín) alebo Norimberg (kde žil v rokoch 1808 – 1816). Walter Kaufmann poznamenáva, že je veľmi nepravdepodobné, že by vznikol ešte v Jene. Ako dôvod uvádza jeho odlišnosť od ostatných prác, ktoré Hegel vytvoril v tomto „jenskom období“ (vrátane Fenomenológie ducha), a tiež búrlivú situáciu v Jene začiatkom roku 1807, ktorá podľa neho neposkytovala potrebný pokoj na písanie podobných článkov. Iný názor zjavne mali autori edície Hegelových diel, ktorá poslúžila ako prameň pre nasledujúci slovenský preklad, pretože tí ho začlenili do zväzku s názvom *Jenaer Schriften 1801 – 1807*. Na základe porovnania rukopisov, ktoré urobil Heinz Kimmerle, sa však ukazuje, že článok predsa len asi vznikol až v Bambergu, a to najskôr 1. 7. 1807. Záchytný bod pri tomto datovaní poskytuje zmienka o vypísanej odmene zo strany novín *Morgenblatt für gebildete Stände* (pozri poznámku k prekladu č. 2).

O tom, či Hegel svoj článok počas svojho života niekde publikoval, nie je doteraz nič známe. Po prvýkrát dokázateľne vyšiel v edícii Werke, zväzok XVII, s. 400 – 405 v roku 1835.

(R. M.)

Myslieť? Abstraktne? – *Sauve qui peut!* Zachráň sa, kto môžeš! Už počujem takto volať zradcu podplateného nepriateľom, ktorý bude kritizovať tento článok preto, že v ňom azda má byť reč o metafyzike. *Metafyzika* je totiž slovo, rovnako ako slovo *abstraktný* a takmer aj *myslenie*, pred ktorým každý viac-menej uteká ako pred niekým, kto je nakazený morom.

Zámerom tohto článku však nie je vysvetľovať, čo znamená myslieť a čo znamená abstraktný. Pre ľudí nie je nič také neznesiteľné ako vysvetľovanie. Ja sám strašne neznášam, keď niekto začína vysvetľovať, pretože sám všetkému dostatočne rozumiem. V tomto prípade by navyše bolo vysvetľovanie myslenia a abstraktného beztak nadbytočné, pretože ľudovia pred abstraktným utekajú práve preto, lebo vedia, čo to je. Tak, ako človek netuží po tom, čo nepozná, nemôže ani nenávidieť niečo, čo nepozná.

Nepôjde tu ani o to, že by sme chceli nejakým ľstivým spôsobom zmieriť ľudí s myslením a s abstraktným; že by sa tu napríklad pod rúškom ľahkej konverzácie malo myslenie a abstraktne zahaliť a v takomto prestrojení – bez toho, že by sa voči nim vzbudil odpor – nechať prekĺznuť do spoločnosti, a to tak, že by ich dokonca sama spoločnosť nevdojak prijala¹ a že by potom autor celej tejto zápletky odhalil tohto inak cudzieho hosťa, totiž abstraktne, ktorého celá spoločnosť brala a uznávala ako dobrého známeho, ibaže pod iným menom. Takéto rozpoznávacie scény, ktorých cieľom má byť poučanie ľudí proti ich vôli, majú tú neospravedliteľnú chybu, že na jednej strane zahanbujú, a na druhej strane ukazujú, že stroja úskoku si chcel takýmto vyumelkovaným spôsobom získať trochu slávy, takže ono zahanbenie a táto márnivosť nakoniec rušia žiadaný účinok, pretože poučenie vykúpené takouto cenou stráca svoju hodnotu.

Osnovanie takéhoto plánu by už beztak bolo prekazené, pretože jeho uskutočnenie vyžaduje, aby sa tajomstvo neprezradilo dopredu. To sa však stalo už v nadpise. Ak by tento článok chcel použiť takúto leť, nemohli by v ňom uvedené slová vystupovať hneď od začiatku, ale museli by sa objaviť až v samom závere, podobne, ako sa to deje v istej komédii, kde počas celej hry chodí minister v kabáte a až v poslednej scéne ho rozopne, aby nechal zažiarit hviezdu svojej múdrosti. Rozopnutie metafyzického zvrchníka by sa ani nevynímalo tak dobre ako rozopnutie toho ministerského, pretože by na svetlo dňa nevynieslo nič viac než zopár slov; to najlepšie na celom vtipe totiž malo byť predsa práve to, že by sa ukázalo, že spoločnosť už dávno vec samotnú vlastnila; na konci by teda získala len meno, naproti tomu hviezda ministra znamená niečo reálnejšie, totiž mešec s peniazmi.

V dobrej spoločnosti sa už predpokladá, že každý prítomný vie, čo je to myslenie a čo je abstraktne, a my sa nachádzame v takejto spoločnosti. Otázkou je len to, *kto* vlastne myslí abstraktne. Ako sme už spomenuli, našim zámerom nie je zmierovať spoločnosť s týmito vecami, očakávať od nej, že sa začne zaoberať niečím ťažkým, prehovárať jej do svedomia, že ľahkovážne zanedbáva niečo, čo prislúcha a náleží bytosti obdarenej rozumom. Naším zámerom je skôr zmieriť ľudí s nimi samými v tom, že hoci ich nijako netrápi svedomie kvôli tomuto zanedbávaniu, predsa majú pred abstraktným myslením prinajmenšom vo vnútri istý rešpekt ako pred niečím vysokým

¹Na tomto mieste vynechávame Hegelovu vsuvku: „alebo, ako hovoria Švábi, herein-gezünselt“. (Pozn. prekl.)

a neodvracajú sa od neho preto, že by bolo pre nich niečím príliš bezvýznamným, ale naopak preto, lebo je pre nich niečím príliš vysokým; nie preto, že by bolo pre nich niečím príliš nízkym, ale preto, lebo je to pre nich niečo príliš vznešené, alebo preto, že sa im zdá byť niečím osobitým a zvláštnym, čím sa človek v bežnej spoločnosti – na rozdiel od nejakej novej ozdoby – nevyznamená, ale čím sa skôr zo spoločnosti vylúči alebo sa v nej zosmiešni, podobne ako chudobným oblečením alebo aj bohatým v prípade, že pozostáva zo staromódnych šperkov alebo bohatej výšivky, ktorá však už dávno stratila svoj význam.

Kto myslí abstraktne? Človek nevzdelaný, nie vzdelaný. Dobrá spoločnosť nemyslí abstraktne preto, lebo takto myslieť je príliš ľahké, príliš nízke, a to nie vzhľadom na vonkajšie stavovské postavenie ani nie pre prázdnu namyslenosť, ktorá ignoruje to, na čo nemá schopnosti, ale kvôli vnútornej malosti tejto veci.

Predsudky voči abstraktnému mysleniu a úcta k nemu sú také veľké, že citlivé nosy tu dopredu začnú vetriť nejakú satiru alebo iróniu. Keďže však čítajú *Morgenblatt*,² vedia, že za satiru sa vypisuje odmena a že by som sa ju teda radšej pousiloval získať tam, než by som mal bez všetkého predkladať svoje veci na tomto mieste.

Postačí, keď uvediem príklady, pri ktorých každý uzná, že potvrdzujú moju tézu. Napríklad: Na popravisko privádzajú vraha. Pre obyčajný ľud nie je ničím iným ako vrahom. Dámy možno poznamenajú, že je to silný, pekný, zaujímavý muž. Ľud však považuje takúto poznámku za desivú: Čože? Vrah, a pekný? Ako môže niekto myslieť takto zvrátene a nazvať vraha pekným? Vy asi tiež nie ste o nič lepší! A kňaz, ktorý pozná podstatu vecí a srdcia, k tomu možno dodá, že je to znak skazenosti mravov, ktorá vládne medzi urodzenými ľuďmi.

Znalec ľudí skúma, akým spôsobom prebiehalo vzdelávanie zločinca, nachádza v jeho živote zlú výchovu, zlé rodinné vzťahy otca a matky, neslýchanú tvrdosť, s akou bol potrestaný za nejaký ľahší prečin, ktorá spôsobila jeho zatrpknutosť voči občianskemu poriadku, a jeho prvú reakciu proti tomuto poriadku, ktorá ho vylúčila zo spoločnosti a spôsobila, že sa potom mohol udržať pri živote iba páchaním zločinov. – No možno existujú ľudia, ktorí, keď toto počujú, povedia: Tento človek chce tohto vraha ospravedlňovať! V mladosti som počul, ako sa jeden starosta ponosoval, že pisatelia kníh to už prehánajú a že sa snažia úplne zničiť kresťanstvo a počestnosť; jeden z nich vraj napísal obhajobu samovraždy; strašné, naozaj strašné! – Z ďalších otázok vyplynulo, že išlo o *Utrpenie mladého Werthera*.³

Práve toto znamená myslieť abstraktne, nevidieť vo vrahovi nič iné ako tú abstrakciu, že je vrahom, a na základe tejto jednoduchej kvality z neho vyčiarknuť celú jeho ostatnú ľudskú podstatu. Úplne inak zmýšľajú jemní a citliví ľudia v Lipsku. Tí posypali a ozdobili koleso a zločinca, ktorý bol na ňom natiahnutý, kvetinovými vencami. – To je však zase opačná abstrakcia. Kresťania síce možno uctievali ružový kríž, alebo skôr ozdobujú kríž ružami,⁴ ale kríž sa už dávno stal posvätnou šibenicou a posvätným

² Noviny *Morgenblatt für gebildete Stände* (Ranné noviny pre vzdelané stavy) vychádzali od 1. 1. 1807; 2. 1. 1807 vypísali cenu za satiru, uzávierka bola 1. 7. 1807. (Pozn. prekl.)

³ Goetheho román *Die Leiden des jungen Werthers* vyšiel v roku 1774. (Pozn. prekl.)

⁴ Začiatok tejto vety v origináli znie: „Die Christen mögen wohl Rosenkreuzerei oder vielmehr Kreuzroserei treiben ...“, ide teda o Hegelovu hru s dvoma nemeckými slovami „Rose“ (ruža) a „Kreuz“ (kríž), ktorých spojením môže vzniknúť aj názov tajného okultného hnutia „bra-

kolesom. Stratil svoj jednostranný význam, byť nástrojom potupného trestu, a stal sa naopak znakom najvyššej bolesti a najhlbšieho zavrhnutia spolu s najväčšou radosťou a božou slávou. Naproti tomu spomenuté lipské koleso s fialkami a vlčím makom je kotzebueovským⁵ zmierením, akýmsi pochybným spájaním sentimentality so zlom.

Celkom inak zrušila abstrakciu vraha jedna obyčajná stará žena, ošetrovateľka v nemocnici, a tak zachovala jeho česť a dôstojnosť. Odtatá hlava ležala na popravisku a svietilo slnko; Aké pekné, povedala, z milosti Božej slnko ožiarilo *Binderovu* hlavu! Nie si hoden, aby na teba svietilo slnko, hovoríme naničhodníkovi, na ktorého sme nazlostení. Táto žena videla, že vrahova hlava bola osvietená slnkom, a že toho teda ešte bola aj hodná. Pozdvihla ho tak z trestu popraviska do žiarivej milosti Božej, nekonala zmierenie fialkami a sentimentálnou márnivosťou, ale uvidela ho ako omilosteného vo vyššom slnku.

Starká, vaše vajcia sú pokazené, hovorí nakupujúca slúžka kramárke. Čože? Odvetí kramárka, moje vajcia pokazené? Ty si pokazená! Toto mi budete hovoriť o mojich vajciach? Vy? Nezožrali vášho otca vši na hradskej, neušla vaša matka s Francúzmi a neumrela vaša stará matka v nemocnici? – Kúpte si najskôr namiesto svojej vyčačkanej šatky poriadnu košeľu; veď dobre vieme, odkiaľ máte túto šatku a čepiec; keby nebolo dôstojníkov, mnohé by dnes neboli také vyparadené, a keby milostivé panie viac dohliadali na vedenie svojich domácností, mnohí by sedeli vo väznici, – zapláťajte si radšej diery na pančuchách! – Skrátka, nenechá na nej ani nitku suchú. Myslí abstraktne a subsumuje ju na základe jej šatky, čepca, košele atď., jej prstov i ostatných partií, jej otca i celého príbuzenstva pod ten jediný zločin, ktorého sa dopustila, totiž že pokladala jej vajcia za pokazené; všetko na nej je naskrze poznačené týmito pokazenými vajcami, naproti tomu dôstojníci, o ktorých hovorila kramárka – ak by už na tom bolo niečo pravdy, o čom veľmi pochybujeme –, by si na nej mohli všimnúť celkom iné veci.

Ak prejdeme od slúžok k sluhom, môžeme povedať, že najhoršie je na tom sluha u muža, s nízkym postavením a malým príjmom a že sluha sa má tým lepšie, čím je jeho pán urodzenejší. Obyčajný človek opäť myslí abstraktnejšie, nafukuje sa pred svojím sluhom a správa sa k nemu iba ako ku svojmu sluhovi; pevne sa drží tohto jedného predikátu. Najlepšie sa má sluha u Francúzov. Urodzený muž sa k sluhovi chová familiárne, Francúz sa s ním dokonca priateľí; keď sú sami, je to práve sluha, kto má hlavné slovo, stačí si pozrieť Diderotovho *Jacques et son ma tre*,⁶ pán len šňupe tabak, pozerá sa na hodinky a vo všetkom ostatnom ponecháva sluhovi voľnú ruku. Urodzený muž vie, že sluha nie je len sluha, ale že tiež vie, čo je nové v meste, že pozná dievčatá, že má v hlave dobré nápady; pýta sa ho na to a sluha smie povedať, čo o tom vie. U francúzskych pánov môže sluha nielen to, ale môže aj nadhadzovať témy na rozhovor, môže mať a obhajovať svoju mienku a keď pán niečo chce, neprikáže mu to, ale musí najskôr sluhovi rozumne svoju mienku vyložiť a dostatočne ho presvedčiť o tom, že jeho mienka je lepšia.

tov Ružového križa“ čiže rozenkruciánstvo. (Pozn. prekl.)

⁵Hegelova nelichotivá narážka na nemeckého dramatika Augusta von Kotzebue (1761 – 1819). (Pozn. prekl.)

⁶Úplný názov románu Denisa Diderota je *Jacques le fataliste et son ma tre*. Prvý kompletný nemecký preklad vyšiel v roku 1792 pod názvom *Jakob und sein Herr*, čo možno vysvetľuje Hegelovu výpustku v názve románu. (Pozn. prekl.)

Ten istý rozdiel sa objavuje aj v armáde; v pruskej⁷ armáde možno vojaka potrestať bitkou, vojak sa tu teda chápe ako zberba; pretože iba zberba má pasívne právo byť trestaná bitkou. Pre dôstojníka je teda obyčajný vojak takéto abstraktum bitkou potrestateľného subjektu, s ktorým sa pán, majúci uniformu a *porte d'épée*,⁸ musí zapodievať, a to znamená, pekelné sa otravovať.

Z nemeckého originálu G. W. F. HEGEL: „Wer denkt abstrakt?“

In: *Werke 2: Jenaer Schriften 1801 – 1807*. Frankfurt am Main, Suhrkamp 1986, s. 575 – 581
preložil Róbert Maco.

⁷ V prvom vydaní (1835) sa namiesto o *pruskej* hovorí o *rakúskej* armáde. (Pozn. prekl.)

⁸ *Porte d'épée* (franc.): pošva kordu (ako súčasť vojenskej rovnošaty). (Pozn. prekl.)